

EEN NIEUWE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND

RAMPEN

Lotte Jensen

RAM PEN

2024 Prometheus Amsterdam

EEN NIEUWE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND

Deze publicatie kwam tot stand middels ondersteuning van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Aan hen die desondanks menen aanspraak te kunnen maken op enig recht, wordt verzocht contact op te nemen met Uitgeverij Prometheus, Postbus 1662, 1000 BR Amsterdam.

© 2024 Lotte Jensen

Omslagontwerp Suzan Beijer

Omslagbeeld Pieter Gerardus van Os, *De buskruitrampe te Leiden*, 12 januari 1807,

Rijksmuseum Amsterdam

Foto auteur Bob Bronshoff

Lithografie afbeeldingen BFC, Bert van der Horst, Amersfoort

Zetwerk en opmaak Willem Morelis

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 3645 1

INHOUD

Inleiding	7
Middeleeuwen en vroegmoderne tijd	17
1421 Sint-Elisabethsvloed	33
1570 Allerheiligenvloed	38
1636 De pest	45
1654 Delftse buskruitramp	52
1674 Verwoesting Utrechtse Domkerk	61
Achttiende eeuw	67
1713 Runderpest	87
1717 Kerstvloed	93
1730 Paalwormramp	102
1755 Aardbeving Lissabon	108
1772 Brand Amsterdamse schouwburg	118
Negentiende eeuw	127
1807 Leidse buskruitramp	148
1825 Stormvloed	157
1832 Cholera	166
1845 Aardappelziekte	174
1883 Vulkaanuitbarsting Krakatau	181
Twintigste eeuw	189
1907 Scheepsramp de Berlin	211
1944 Hongerwinter	218
1953 Watersnoodramp	223
1962 Treinramp bij Harmelen	232
1992 Bijlmerramp	239

Eenentwintigste eeuw	245
2000 Vuurwerkcramp Enschede	257
2020 Corona	264
Epiloog	273
Woord van dank	279
Verantwoording	281
Persoonsnamenregister	290

EEN NIEUWE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND

INLEIDING

VADERLANDSCHE
GEZANGEN

VOOR DE
NEDERLANDSCHE JEUGD.

DOOR
F. VAN AKEN.

TE AMSTERDAM BY
JOHANNES WEEGE.
MDCCLXXXVI.

NED.
LETTERK.

In 1786 kwam in Amsterdam een nieuwe liedbundel uit: *Vaderlandsche gezangen voor de Nederlandsche jeugd*. In zesentwintig nummers passeerden markante gebeurtenissen en personen uit het vaderlandse verleden de revue. Het eerste lied ging over de Bataafse voorouders die zich bij Katwijk vestigden, het laatste over de dappere zestiende-eeuwse geuzenleider Herman de Ruiter. De maker, de dichter en horlogemaker Frans van Aken, had een duidelijk doel voor ogen. Hij wilde 'de Vaderlandsche Historie in het geheugen van Nêerlandsch Jeugd prenten'. Aangezien jongeren van zingen hielden, had hij voor de liedvorm gekozen: lering en vermaak gingen zo hand in hand.

In deze muzikale canon van Nederland waren ook enkele teksten aan rampen gewijd. Zo stond er een treurzang in over het rampzalige jaar 1421. Toen deden zich maar liefst twee catastrofes voor: op 23 april legde een brand de binnenstad van Amsterdam in de as en op 18 november liep de hele omgeving rondom Dordrecht onder water, de zogeheten Sint-Elisabethsvloed. De Nederlandse bevolking had zwaar te lijden:

Welke vreeselijke rampen
Treffen u, ô Nederland!
De Amstelstad, pas in heure opkomst,
Ziet men door een schrikb'ren brand
Schier in puin en asch verandert.
Daar een vreeselijken vloed,
Aangevoerd door felle stormen,
Dordrechts streeken zuchten doet.

Het lied eindigde met de wens dat Nederland in de toekomst gespaard zou blijven: 'Ach! dat nooit weêr vlam, noch water / Neêrland stort in zulk geklaag'. Andere zangstukken waren gewijd aan de Sint-Felixvloed van 1530 en de Allerheiligenvloed van 1570. Hele dorpen verdwenen toen in de golven, duizenden lieten het leven. Het land bleef 'uitgepijngt, afgemartelt' achter. Tegelijkertijd was er hoop, want steeds opnieuw was het vaderland er weer bovenop gekomen. Reden genoeg om de herinnering aan vroegere catastrofes levend te houden, aldus de samensteller, want niets was geschikter om 'het heldenvuur' in de 'Vaderlandschen boezem te ontvonken'.

In de loop der eeuwen heeft de Nederlandse bevolking met tal van kleine en grote rampen te maken gekregen. Sommige daarvan hadden vooral lokale impact, zoals het afbranden van de Amsterdamse Schouwburg in 1772 of het vergaan van twee Scheveningse vissersschepen tijdens een herfststorm in 1840. Andere brachten

◀ F. van Aken, *Vaderlandsche gezangen*, Amsterdam 1786, Delpher.

een schokgolf teweeg in het hele land. Denk aan de Watersnoodramp in 1953, de Bijlmerramp in 1992 of de vuurwerkcramp van Enschede in 2000. In de toenmalige Nederlandse koloniën voltrokken zich eveneens catastrofale gebeurtenissen, zoals het vergaan van het schip Pylswaard nabij Batavia op 24 februari 1765, de overstroming op Java in 1861 of de uitbarsting van de Krakatau in 1883. En dan zijn er nog vele internationale rampen die ook Nederland raakten. Bijvoorbeeld de achttiende-eeuwse runderpest, de negentiende-eeuwse choleraepidemieën of de tsunami in Azië in 2004. De reikwijdte en impact van al deze rampen was heel verschillend, maar ze hebben met elkaar gemeen dat ze hun sporen nalieten in de Nederlandse samenleving.

Dit boek schetst de geschiedenis van Nederland vanuit het perspectief van rampen, vanaf de Middeleeuwen tot het heden: hoe reageerde de bevolking door de tijd heen op catastrofes en welke verklaringen voor de rampspoed circuleerden er zo al? Hoe leefden ingrijpende gebeurtenissen als watersnoden, branden en vliegtuigongelukken voort in de herinnering? Deze invalshoek is ongebruikelijk. Meestal immers wordt het verhaal van Nederland verteld aan de hand van politieke ijkpunten, zoals de opstand tegen de Spanjaarden, de Tweede Wereldoorlog of de dekolonisatieoorlog in het voormalige Nederlands-Indië. Minstens zo ingrijpend echter waren de vele rampen die de bevolking in Nederland en de toenmalige koloniën moest doorstaan. Die gebeurtenissen brachten vaak een stortvloed aan reacties en hulpacties teweeg. Zo haalden burgers na de watersnood van 1825 via collectes, brochures, benefietconcerten en gelegenheidspublicaties astronomische bedragen op voor de slachtoffers. Rampen bevorderden echter niet louter de gemeenschapszin, ze konden ook groepen verder uit elkaar drijven. Zo ontstonden in datzelfde jaar 1825 heftige debatten tussen rechtzinnige predikanten, die van een rechtvaardige straf spraken, en de hervormden, die om mededogen met de slachtoffers vroegen. Rampen vormen in die zin een goudmijn voor historici, omdat de overgeleverde bronnen een schat aan informatie bevatten over lokale en nationale gemeenschapszin, over kwetsbaarheid en veerkracht, over religieuze en sociale identiteitsvorming, en over processen van in- en uitsluiting. Rampen zijn niet de grote gelijkmaker: sommige groepen werden – en worden – harder getroffen dan andere.

Deze geschiedenis richt zich op niet-intentionele rampen die de samenleving tijdelijk of langdurig ontwrichten. Oorlogen en terroristische aanslagen blijven dus buiten beschouwing, want dat zijn gebeurtenissen waarbij iemand expliciet tot doel heeft de ander schade toe te brengen. Desalniettemin is het goed te bedenken dat de middeleeuwse en vroegmoderne mens geen strikt onderscheid maakte tussen oorlogen en andere rampen: de term ‘plagen’ dekte toen alle vormen van rampspoed. Of er nu sprake was van een oorlog of van een watersnood, iedere tegenslag kon worden geïnterpreteerd als een straf van God, die de samenleving op de proef stelde. Op een volksprent uit het begin van de negentiende eeuw zijn bijvoorbeeld

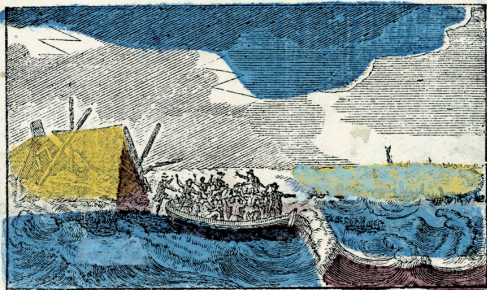
Beschouwt, met diepen ernst de ontzettende tafereelen;
 Beschouwt de rampen van het oude Nederland
 Die we in, o Kinderen! bij deze mededeelen,
 Ter vorming van het hart, ter oefning van 't verstand.

Toen heel 't *Bataafsch* gewest geteisterd werd, door oebeten
 Der uitgeborstene en ontremde waterloeden (*);
 Toen dijk en dam bezweek, geen sluis meer was bestand,
 Verwoesting rondgierde op 't bedruiven platte land,
 Toen heeft de zee geweld op ruim vijfhonderd kielien
 En in haar balg geslokt veel duizenden van zielen.
 In 't bovenstaande tafereel, zoo vol van afschikhelda,
 Vertoont de kunst, wat toen bij *Texel* is geleed.

(*) In 1776 tusschen 14 en 15 November.

Horrible catastrophe près de Texel, du 14 au 15 novembre 1776.
 Pendant un tempête, regnant en Batavie,
 Cinqcents vaisseaux coulèrent, mille hommes perdirent la vie.

Doez' prunt vertoont hoe God, in 't midden der getaren,
 Den hulpeloos mensich bij 't leven kan bewaren;
 Toen zeker klein gehucht (*), in 't frische *Gelders* oord,
 Door 't water was vernield (†), in 't water lag versmoord,
 Verstrekte een hooiberg ten verblijv' van vijftien zielen;
 De vloed kon dat verblijf' slijcig nee, maar vernielen;
 Dus hooploes sijnde, spelt een boerjnen, vliegende, aan;
 Men valt er in, en ziet den hooiberg nederslaan.

(*) Dijkhuizen. (†) In 1776 tusschen 20 en 21 November.

Délivrance providentielle de quinze victimes de l'inondation à Dijkhuizen, en Gvelde, du 20 au 21 novembre 1776.
 Pendant l'inondation quinze hommes sont blottis
 Sur des meulons; sauvés, ces tas sont engloutis.

Moet niet de menschenvriend van schrik terugge beven.
 Op 't zien van dit tafereel, zeer juist geschetst naar 't leven!
 Zie hoe het *buskruid*, door een vonkken vuurs bezielde,
 Een oorlogskiel, als waar 't een aardenvat, vernieldt;
 't schip *Albatros* trof dat lot, in *Caracaos* haven (*);
 Schier heel de manschap ward in 't bruischend nat begraven;
 Ontilbaar ijzer vloog gelijk een veertje omhoog,
 Terwijl het vaste land zich door den slag bewoog.

(*) 15 September 1778.

Explosion du vaisseau l'Albatros, dans le port de Caracao, le 15 septembre 1778.
 De l'*Albatros* rien ne resta, l'équipage est tué;
 La terre même tremble à ce coup redouté.

Prêtez attention à ces tableaux terribles,
 Voyez les maux qu'un jour un pays ressentit.
 Ces faits sont reproduits pour vous rendre sensibles,
 Et vous former le cœur en vous ornant l'esprit.

[No 18 f. B.]

Waar deze zware sluis, gelegen bij *Delfshaven*,
 Bozweken, *Holland* waar' geheel in 't nat begraven;
 Reeds wankelde haar kracht, reeds was haar val nabij;
 Doch 't angstig' vlietend volk kwam met den schrik nog vrij;
 Het skellig gewaas, nu op het hoogst gekomen,
 Wordt door drie wakke mans (*), in oogenschouw genomen,
 En deez' verschaffen hulp: een daad, met recht beloonde
 En, met een' eereemnt, voor de eeuwigheid bekoonde.

(*) CORNELIS KOEBERG, HENDRIK HOOS en ARY VAN DER VORST.

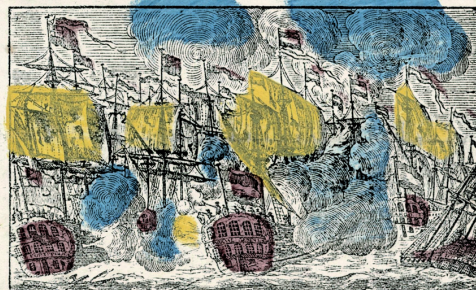
Corneille Koeborg, Henri Hoos en Aris Van der Vorst consacrent l'écluse de Delfshaven pendant une inondation.

Ces hommes préservèrent d'un déluge affreux
 La Hollande entière, par un trait courageux.
 (Une médaille transmet ce fait à la postérité.)

Ziet hoe de zee, gestuwd door bulderende winden,
 Ook bij *Zandpoort* dreigt met het ijssdijkt verlin'nen;
 De *Slaaperdijk* is reeds veranderd in een' vloed;
 De landman vlugt, vol angst, met huisgezins en goed;
 Zijn erf is overtroond, zijn vee steekt, in de stallen,
 Door 't woedend water tot den rug toe overvallen.
 Den kop op, blikk om hulp, alom heerscht ramp en wees;
 Doch, de Eeuwige beveelt, en 't water keert naar zee.

Vue d'une invasion de la mer au Slaaperdijk près de Zandpoort (Hollande septentrionale).
 De Zandpoort les alords par la mer sont surpris,
 Mais Dieu, dans sa bonté, préserva le pays.

Heeft een de *Ruiter* zich bewondrenswaard' gedragen,
 Hoort men de *Faam* nog van den dappren *Thom* gewagen,
 Pronkt 's Lands geschiedrol met den naam van menig held,
 Elk op zich zelf' een schrik op 't zwalpend oorlogsveld.
 Die roem des *Bataviens*, door zoo veel bloeds verworven,
 Is met het sterfvee van die helden niet gestorven;
 Geniue *Doggersbank*, waar *Zutras* overwon (*),
 Den trots vernedre van het roofrijk *Albatros*.

(*) 5 Augustus 1781.

Combat naval de Doggersbank entre les Hollandais et les Anglais, gagné par l'admiral Toussas, le 5 août 1781.
 Cet amiral Batave fait hisser pavillon,
 Expier sa bravè, à l'avidé *Albatros*.

Amstefoort bij JACOBS & MEIJERS, in kantoorbehoefsten.

Prent met zes verschillende rampen die zich tussen 1775 en 1781 voordeden in de Republiek, op de Noordzee en bij Curaçao. Uitgever B.J. Brepols, ca. 1800, Rijksmuseum Amsterdam.

zes ‘ontzettende tafereelen’ ofwel ‘rampen van het oude Nederland’ afgebeeld, vergezeld van stichtelijke versjes: de overstromingen bij Texel (1775), Delfshaven (1775), Santpoort (1775) en het Gelderse Dijkerhuizen (1776), het ontploffen van het schip Alphen in de haven van Willemstad te Curaçao (1776), maar ook het gevecht met de Engelsen tijdens de Slag bij de Doggersbank (1781).

In dit boek komen niet alleen natuurrampen voorbij, maar ook onopzettelijk door de mens veroorzaakte catastrofes, zoals branden, trein- en vliegtuigongelukken. Daarnaast passeren ‘flitsrampen’ de revue, die heel plotseling en onverwachts de samenleving ontwrichten, alsook sluimerende rampen, die langdurig zijn, bijvoorbeeld een epidemie, droogte en hongersnood. De grenzen tussen de verschillende categorieën zijn vloeibaar. Zo kan een kortstondige watersnood een langdurige epidemie of hongersnood veroorzaken. Natuurlijke en menselijke oorzaken zijn evenmin heel duidelijk van elkaar te scheiden. Een door storm veroorzaakte dijkdoorbraak kan plaatsvinden door achterstallig onderhoud, terwijl een vliegtuigongeluk het gevolg kan zijn van een combinatie van slechte weersomstandigheden en bedieningsfouten.

Sommige onderzoekers hebben om die reden voorgesteld de term natuurramp helemaal te schrappen: catastrofes zijn volgens hen altijd mede het gevolg van menselijk handelen. Een meteorologisch fenomeen kan weliswaar schadelijke gevolgen hebben, maar het is het menselijke handelen dat de mate van rampzaligheid bepaalt. Het is immers de mens die zich, al dan niet vrijwillig, in risicogebieden vestigt, bijvoorbeeld bij een vulkaan, ver onder de zeespiegel of naast de rivier. De Britse historicus Niall Ferguson wijst er in zijn boek *Doom. The Politics of Catastrophe* bovendien op dat ook de politiek van grote invloed is. Overheden kunnen risicovol beleid ondersteunen of nalatig zijn en dat kan rampzalige gevolgen hebben. Denk aan het verlenen van een vergunning voor een vuurwerkfabriek in dichtbevolkt gebied of het blokkeren van handelsroutes waardoor voedseltekorten ontstaan. Kortom, rampen zijn per definitie ook sociale gebeurtenissen.

DE ROL VAN CULTUUR

De historicus Greg Bankoff heeft in zijn studie *Cultures of Disaster* (2003) laten zien dat de wijze waarop samenlevingen op ramspoed reageren, afhankelijk is van culturele gewoontes en tradities. Zo hebben de bewoners van de Filipijnen een eigen rampcultuur ontwikkeld die erop gericht is te leren leven met de voortdurende dreiging van natuurrampen als overstromingen, aardbevingen en orkanen. Iets soortgelijks geldt voor andere landen: in de Alpenlanden bestaan preventieve strategieën voor steen- en sneeuwlawines, delen van de Verenigde Staten hebben een speciaal waarschuwingssysteem voor orkanen en Afrikaanse landen proberen te anticiperen op periodes van droogte.

‘Rampcultuur’ is een brede verzamelterm voor alle gewoontes en tradities die een samenleving ontwikkelt in reactie op de omstandigheden waarin ze leeft. Sommige daarvan komen in allerlei culturen voor, zoals religieuze rituelen, andere zijn geworteld in een specifieke historische context. In Nederland geldt dat voor de eeuwige strijd tegen het water of de sterk genationaliseerde negentiende-eeuwse liefdadigheidscultus.

Cultuur kan daarbij verschillende betekenissen hebben. Ten eerste kan het begrip verwijzen naar de praktische maatregelen die in een land gebruikelijk zijn om de risico’s op rampen te minimaliseren. Binnen de Nederlandse context kan dan gedacht worden aan het vroegere gebruik om huizen en kerken op terpen te bouwen en aan de huidige deltaprogramma’s.

Ten tweede kan cultuur verwijzen naar de gangbare religieuze opvattingen en tradities. Godsdienstige rituelen en denkbeelden hebben eeuwenlang de reactie op rampen bepaald, ook in Nederland. Schrijvers, predikanten en kerkgangers verwezen steevast naar Gods invloed ter verklaring van branden, ziektes en overstromingen. Ze interpreteerden onheil als een waarschuwing van God en koppelden er concrete lessen aan. De zondige mens diende zijn gedrag te verbeteren, anders zou nieuwe rampspoed volgen. Deze vorm van denken was wijdverbreid en niet typerend voor Nederland, maar kreeg soms wel een specifieke toepassing. Zo benadrukte menig schrijver dat het niet toevallig was dat God de Nederlandse bevolking met overstromingsrampen straffe: het land was immers omringd door water.

Een derde betekenis van cultuur betreft de communicatie en verbeelding van rampen. Verhalen en beelden spelen niet alleen een belangrijke rol in de verspreiding van catastrofaal nieuws, maar ze sturen ook onze waarneming. Tekst- en beeldproducenten plaatsen de gebeurtenissen in een bepaald perspectief en reiken allerlei interpretaties aan. Dat gebeurt via een grote verscheidenheid aan media, zoals pamfletten, kranten, documentaires, muziek, preken, verhalen, gedichten, schilderijen, films, gedenkboeken, monumenten. De laatste twintig jaar is daar een stortvloed aan digitale en sociale media bij gekomen.

Hoewel in dit boek de Nederlandse rampcultuur in de volle breedte aan bod komt, ligt het accent op de laatstgenoemde vorm van cultuur. De invloed van de media op de beleving van rampen was en is bijzonder groot. Zó groot dat er wel eens wordt beweerd dat een ramp pas een echte ramp is als de media er aandacht aan besteden. Zo’n uitspraak doet natuurlijk geen recht aan de catastrofes die zich buiten het oog van journalisten en camera’s afspeelen, laat staan aan het leed van de slachtoffers, maar er zit wel een kern van waarheid in. De media spelen een onmiskenbare rol in de verspreiding van nieuws en zorgen ervoor dat anderen dan de direct getroffen kennismaken van een ramp.

De media kunnen ook bijdragen aan ‘culturele veerkracht’. Die term is afkomstig uit de sociale wetenschappen en duidt op de manieren waarop cultuur in de

breedste zin van het woord (rituelen, waarden, beelden, normen, taal, gewoontes) de weerbaarheid van een samenleving verhoogt. Zo fungeren muziek en gedichten bij uitstek als een uitlaatklep voor emoties in tijden van rampspoed. Na branden of scheepsongelukken verschenen er tal van treurzangen waarin de makers ruim baan gaven aan het leed van de nabestaanden: ‘Schrei met uw dierbare panden (geliefden), Schrei met uw diep rampzalig kroost’, klonk het in een gedicht na de watersnood van 1861. Daarnaast grepen nieuwsproducenten en kunstenaars de gelegenheid aan om een boodschap van hoop te verkondigen. Dat kon door iconische motieven te gebruiken, zoals het beeld van een baby in een wieg die een overstroming overleeft, of de feniks die uit de as herrijst bij een brand. Gevleugelde uitspraken als ‘ik worstel en kom boven’ kregen ook nadrukkelijk een plek in de woord- en beeldcultuur na rampspoed.

Media-aandacht kan er bovendien voor zorgen dat de grotere gemeenschap zich betrokken voelt bij een ramp, soms zelfs tot ver buiten de eigen landsgrenzen. Dat kan leiden tot tal van hulpacties, waaruit solidariteit spreekt met de slachtoffers. Neem bijvoorbeeld de cholera-uitbraken in het midden van de negentiende eeuw: via nieuwsberichten, preken, artikelen en gelegenheidspoëzie werden burgers aangemoedigd stuivers en dubbeltjes in de collectebus te doen. Of denk aan de Watersnoodramp van 1953, toen de wereldwijde verspreiding van het nieuws tot ongekend veel donaties in de vorm van geld en goederen leidde.

Tot slot zijn de culturele media onontbeerlijk voor het creëren van een herinneringscultuur, in de vorm van monumenten, herdenkingen, boeken, documentaires en tentoonstellingen. Voor de nabestaanden kan het van grote waarde zijn dat hun geliefden niet vergeten worden. Daarnaast vormt dit soort gebeurtenissen ook ijkpunten in de wordingsgeschiedenis van een dorp, stad, regio of land. Ze horen bij het verhaal dat groepen over zichzelf vertellen en zijn vormend voor collectieve identiteiten.

De geschiedenis van Nederland kan daarom niet verteld worden zonder aandacht te besteden aan de rampen die diep ingrepen in de samenleving. Zo heeft een lange reeks van culturele uitingen ervoor gezorgd dat de Sint-Elisabethsvloed vandaag de dag nog niet vergeten is: van een schildersdoek uit de vijftiende eeuw via een achttiende-eeuws liedboekje tot aan de onthulling van een kunstwerk bij de grootscheepse herdenking in 2021.

EEN CANON VAN RAMPEN

Sommige rampen zijn bekender gebleven dan andere. Wie kent nu nog de verwoestende Sint-Thomasvloed (1163), de zeer dodelijke Sint-Luciovloed (1287) of de Allerheiligenvloed, die in 1532 alle herstelwerkzaamheden na de Sint-Felixvloed tenietdeed en de definitieve ondergang van Reimerswaal betekende? Wie herinnert

Reinier Vinkeles, *Ramptafereel van de watersnood van 1809 te Erichem*, Rijksmuseum Amsterdam.

zich de langdurige droogte van 1540, die gepaard ging met ziekte-uitbraken, of de overstroming van de Maas in 1643, waarbij mogelijk 500 doden vielen, of de stormvloed van 1682, toen 161 polders onder water liepen en tientallen mensen verdronken? Wie herdenkt de watersnood van 1809, die aan zo'n 275 personen het leven kostte?

Of een ramp wel of niet in het collectieve geheugen beklijft, hangt vooral af van herinneringscultuur. Rituelen en plaatsen van herinnering zullen de tand des tijds alleen doorstaan wanneer groepen in de samenleving er nieuwe betekenis aan geven. Vertaald naar de praktijk rondom het herdenken van rampen betekent dit dat de herinnering voortleeft zolang volgende generaties het de moeite waard vinden om bepaalde traumatische gebeurtenissen te herdenken, te verbeelden of te markeren in het landschap. Vergeten rampen kunnen vanuit een actuele behoefte herontdekt worden, mits er voldoende sporen zijn nagelaten in de gedrukte, visuele of digitale media. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Kerstvloed van 1717, die driehonderd jaar later uitgebreid werd herdacht, of voor de overstroming in Limburg van 1993, waaraan dertig jaar later een musical werd gewijd.

Veranderende perspectieven op de wereld kleuren onherroepelijk de kijk op rampen uit het verleden. Neem bijvoorbeeld de liedbundel van Van Aken waarmee

deze inleiding opende: deze paste in de toenmalige trend om de Nederlandse jeugd zo godvruchtig en vaderlandslievend mogelijk op te voeden. Zijn muzikale canon van rampen voorzag dus in een eigentijdse behoefte. Ongetwijfeld geldt dat ook voor deze geschiedenis van Nederland. Die is op haar beurt beïnvloed door de tijdgeest, waarin rampen het nieuws domineren. De coronacrisis is nog maar nauwelijks officieel ten einde verklaard of de ene na de andere ramp dringt via de media-kanalen tot ons door. Bosbranden, overstromingen, extreme regenval en orkanen lijken elkaar onder invloed van klimaatverandering in steeds hoger tempo op te volgen. Het is niet de vraag of zich in de toekomst in Nederland rampen zullen voordoen, maar slechts wanneer. Of die in het collectieve geheugen beklippen, zal mede afhangen van de omvang, de media-aandacht en de mate waarin volgende generaties de herinnering via tal van culturele media levend houden.

Het historische perspectief kan helpen nieuwe rampen in een bredere context te plaatsen. Wat nieuw lijkt, heeft vaak diepe, historische wortels: reacties op crises maken gebruik van bekende patronen, beeldrepertoires en omgangsstrategieën. Dit boek schetst niet alleen de lange lijnen, maar per tijdvak worden ook steeds enkele rampen eruit gelicht. Daarbij is naar diversiteit in type ramp en geografische spreiding gestreefd, opdat alle regio's aan bod komen. De besproken catastrofes hebben met elkaar gemeen dat ze destijds veel reacties in de media opriepen en tot op de dag van vandaag bekend zijn gebleven via de overlevering in teksten, schilderijen, muziek, documentaires, films, monumenten, herdenkingen en tentoonstellingen. De culturele herinnering loopt daarmee als een rode draad door deze geschiedenis van Nederland. Cultuur was en blijft onmisbaar om kennis van het verleden op volgende generaties over te brengen.